

Janez Juhant. *Etika I. Na poti k vzajemni človeškosti*. Ljubljana: Študentska založba, 2009. 393 str. ISBN: 978-961-242-239-4.

»Etika je temelj človekovega odnosa do sebe, sveta in njegovih zadnjih temeljev.« S temi besedami prof. dr. Janez Juhant pospremi na pot svojo knjigo *Etika I. Na poti k vzajemni človeškosti*, ki je izšla pri Študentski založbi v zbirki Claritas konec leta 2009. V njej avtor izčrpno in bogato oriše to, kar napoveduje že v prvem stavku: osnovne teze in vodila etične drže in delovanja, za katero lahko rečemo, da je temelj človeštva.

V knjigi je skozi sedem obsežnejših poglavij predstavljen zgodovinski, epistemološki, kulturni in pojmovni vidik razvoja in oblikovanja različnih etičnih vidikov. Avtor mojstrsko prepleta preteklo (tudi starodavno) pojmovanje etike z »moderno« etiko, v kateri je mogoče zaznati odseve vseh preteklih spoznanj. V tem se razkriva bistvena značilnost etike, to je njena univerzalnost, saj je vezana na človeka ne glede na njegov prostor in čas bivanja. Etika je bistvena lastnost človeka in ni nikoli zastarela. To je še zlasti vidno v sodobnih razmerah, ko se etika velikokrat znajde pred novimi izzivi, kakršnih morda v preteklosti ni bilo (npr. mnoga občutljiva vprašanja bioetike ipd.). Čeprav so dileme nove, lahko etika črpa iz zakladnice etičnih utemeljitev v preteklosti. Pri tem lahko rečemo, da se etika nenehno giblje med stabilnostjo in spremembo: daje jasen in trden okvir delovanja, obenem pa se mora nenehno prilagajati zahtevam konkretnega časa, prostora in oseb.

V prvem poglavju najdemo temelje za znanstveno obravnavo etike. Predstavljen je pojem etike, njeni nameni, cilji, viri, predmet, govorica kot orodje etike in pomen etike v družbi. Izhodišče razprave sta Aristotelovo pojmovanje znanosti in njegova utemeljitev etike, ki raziskuje tisto, kar pripada človeku in najizraziteje izraža

človeškost, tesno povezano s človekovo simbolno sposobnostjo. Glavni namen etike je: dosega dobro, to pa pomeni: razvijati človeka v njegovi polni človeškosti. Etika ima tako nalogo ohranjanja človeškosti in zato brez etike ni človeškosti oziroma človeka kot takšnega.

V vsej knjigi je močno poudarjen vidik vzajemnosti, ki se kaže kot nujnost dialoškega pristopa pri oblikovanju in izvajanju etičnih načel. Etika je vedno nastajala dialoško, najprej v človekovem življenjskem dialogu. Človek namreč z rojstvom vedno vstopa v dialoško zgradbo sveta, se pravi v odnose, brez katerih ne more preživeti. V odnosih se razvijejo prve etične spretnosti človeškega bitja, ki se pozneje skozi nove izkušnje v odnosih poglobljajo in postajajo vedno bolj kompleksne. Pri tem je pomembno poudariti, da bolj ko je dialog pristen, bolj se utrjuje tudi pristna človeška etična drža. Ali z drugimi besedami: etika temelji na uvidu, da se ljudje lahko razvijamo le skupaj in da smo potrebni drug drugemu. Nikoli nismo popolnoma sami zase, ampak so ob nas vedno tudi drugi ljudje, zato je etika kot vodilo človekovega delovanja vezana na ta dialoški položaj slehernega med nami. Če hočemo, da je družba etična, si moramo nenehno med seboj potrjevati etične drže in krepiti vrline, zato pa potrebujemo trajno izmenjavo z drugimi osebami, v kateri lahko preverjamo svoje drže. Le ob takšnem vzajemnem sodelovanju, ki temelji na zavesti, da smo odvisni drug od drugega, so lahko odnosi med posamezniki etični. In samo tako je mogoče doseči končni cilj etike, ki je dobro človeka: človeku prek dobrega delovanja omogočiti, da bo dosegel osebno izpolnitev, zadovoljnost in srečo.

Drugo poglavje se dotika metodičnih okvirov znanstvene razprave o etiki. Etiko postavlja v odnos z različnimi panogami, z zgodovino in s spominom, tu pa se razkriva, da etika posega na vsa področja človekove dejavnosti in se zato tudi dejavnosti drugih

znanosti dotikajo etike. Etika vpliva na vse znanosti (npr. na psihologijo, pravo, sociologijo, teologijo, politiko, ekonomijo). Predvsem pa je v etiki še posebno spričo sodobnega relativizma in sebičnosti zelo pomembno, da upoštevamo človeka kot celostno bitje (vsak znanstveni pristop ga namreč navadno obravnava le s kakega določenega posameznega vidika) in da poskušamo odkriti ravnovesje med človekovo lastno in zgodovinsko izkušnjo, med osebno potjo in družbenim okvirom, med naravo in kulturo. To je antropološko izhodišče etike, ki predpostavlja, da je treba etično delovanje določati na celostni podobi človeka. Ta podoba nujno vključuje tudi razpetost človeka med njegovo omejenost in presežnost. Vse to pomeni, da je treba etične vrednote in norme skrbno preučiti v medčloveških odnosih, v kulturnem stanju družbe, in to od začetkov človeštva do danes.

Etika kot panoga, ki zadeva srž človeškega, ima svojo zgodovino, ki po vsej verjetnosti sega v začetke človeštva. Tretje in četrto poglavje prikazujeta razvoj in pojmovanje etike v pomembnejših svetovnih izročilih, na primer v izročilih Indije in Kitajske, pa tudi v bližnjih izročilih (stari Egipt, Mezopotamija, judovstvo, pomembnejši grški misleci, krščanstvo in islam). Ta prerez razvoja etične misli ni toliko pomemben zaradi golega zgodovinskega poznavanja razvoja etike, ampak toliko bolj zato, ker se v današnjih sodobnih globalnih razmerah krepostno ravnanje izgublja v brezosebnih odnosih. Dogaja se tako imenovana etična erozija, ki se kaže v zmanjševanju etične ubranosti glede temeljnih človekovih vrednot. Zato iščemo skupni svetovni etos, oblikuje se skupni etični temelj. Ta temelj stoji na različnih izročilih, ki skušajo zagotoviti človekovo življenje in preživetje. Pregled teh različnih etičnih izročil daje vpogled v zagotavljanje in ohranjanje človeškosti v različnih združbah in omogoča dialoško odprtost za narodna oziroma religiozno-etična izročila sveta.

Peto poglavje postavlja glavna vprašanja etike, ki se odpirajo zlasti ob razmišljanju o vprašanju svobode in o njenih različnih vi-

dikih, ob problemih dobrega in zlega in ob vprašanju srečnosti. Pri vsakem od omenjenih vidikov se konkretno in jasno kažejo razsežnosti človeka kot etičnega bitja. Že pri samem razmišljanju o človekovi svobodi lahko vidimo, da je človek resda samostojno bitje in sam določa svoje ravnanje ter sam usmerja svoje življenje. Po drugi strani pa je odvisen tudi od drugih ljudi in stvari. Svoboda je tako nenehno vpeta v polje človekovega odnosa do ljudi in stvari in tako je človek pri uresničevanju svobode odvisen od drugih. Etika v tej medosebni odvisnosti omogoča uresničevanje človekove svobode v največji meri. Prizadeva si, da bi zagotovila človeku takšno delovanje, v katerem bi bil čimmanj vezan na okvire, v katerem bi bil predvsem pristen in bi kot takšen lahko najmočnejše živel svojo človeškost. Obenem pa se tudi etičnost ne more uresničevati, če ni svobode in praktičnih svobodnih dejanj. Etika in svoboda sta tako neizogibno povezani in potrebni druga drugi. Človekova svoboda ni le svoboda za dobro, ampak tudi svoboda za zlo. Etika torej ni prisilni mehanizem za dobro delovanje, ampak samo usmerja k njemu. Kljub temu da smo naravnani na dobro, se ljudje pogosto odločamo proti njemu in delamo slabo. A vendarle je težnja po sreči človekova osnovna naravnost. Na splošno srečnost ljudem pomeni doseg smisla življenja, polnost življenja in izpolnitev prizadevanj, torej tudi višek etičnega prizadevanja.

V šestem poglavju se avtor loteva razlikovanja med etiko in moralo. To skuša predstaviti prek prikaza različnih utemeljitev etičnega in moralnega. Pri tem je treba poudariti, da nobena utemeljitev etičnega ali moralnega ni absolutna, saj ima za kriterij človeka kot svobodno in nikoli povsem določeno bitje, se pravi kot presežno bitje, ki se vzpostavlja iz temeljev, katerih ne zagotavlja popolnoma sam. Ta vidik je poglobljeno razčlenjen še v sklepnem poglavju, ki odpira vizijo etike v prihodnje in išče nje globlje temelje in smisel. Za zadnji kriterij je postavljeno človekovo dostojanstvo, ki je najvišje moralno in pravno načelo. Dotika se tudi odnosa med vrednotami

in vrlinami, osnovnih norm, se pravi najglobljih notranjih vzgibov, ki vodijo človeka k etičnemu delovanju. Ugotovimo pa lahko, da dolgoročnost etike zahteva globlje razloge. Vsakdanje človeško življenje nam potrjuje, da se na človeka ni mogoče nikoli povsem zanesti. Le Bog je lahko temelj našega popolnega zaupanja.

Delo *Etika I* nedvomno razkriva avtorjevo širino in globino pojmovanja in razumevanja bistvenih vidikov človekovega življenja, ki jih s pojmom »etika« poveže v smiselno celoto, to pa vodi proč od raztreščenosti, ki smo ji v

vsakdanjem življenju velikokrat priča. Ta raztreščenost je nemalokrat vir mnogih tragičnih in bolečih izkušenj. Etika, ki ima pred očmi celostnega človeka, vodi proč od tega. Samo z etično držo, ki usmerja k dobremu, si človek vzajemno z drugimi uredi svoj svet in v njem živi ter s tem presega to bolečo razklanost. Zato je vsak naključni bralec toliko bolj spodbujen in povabljen, da ob branju knjige okrepi svojo etično misel in držo in jo še konkretnje zaživi.

Barbara Simonič

Irena Avsenik Nabergoj. *Hrepenenje in skušnjava v svetu literature: motiv Lepa Vide*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2010. 726 str. ISBN: 978-961-01-1236-5.

Študija predstavlja avtoričina prva pomembnejša spoznanja o pomenu razmerja med hrepenenjem, šibkostjo in skušnjavo v svetovni in slovenski literaturi. Motivi in simboli hrepenenja, šibkosti in skušnjave v njihovem notranjem kontekstu doslej večinoma še niso bili predmet sistematičnega raziskovanja, čeprav nastopajo v vseh vrstah svetovne in slovenske literature od antike do danes. Avtoričin cilj je bil, raziskati načine umetniške ubeseditve teh simbolov v slovenskem motivu o Lepi Vidi in v okviru nekaterih podobnih literarnih motivov v svetovni literaturi. Tako zastavljena primerjalna študija je vzbudila interes angleške znanstvene založbe, da ji je ponudila objavo v angleščini in je knjigo izdala, takoj ko je bil rokopis dokončan.

Najpomembnejše znanstveno spoznanje monografije je ugotovitev na podlagi primerjalne literarne analize, da nastajajo v vseh obdobjih evropske literature podobne oblike ubeseditve hrepenenja, šibkosti in skušnjave. Avtorici je uspelo prodreti globlje v obravnavani motiv. Predvsem je odkrila ali zaslutila v njem povezavo med hrepenenjem in dejanjem, tisto obstoječo, čeprav težje razložljivo, v pra-

vem pomenu inkomenzurabilno silo, ki je razgibala motiv in ga razvila do konca. Druga pomembna ugotovitev je, da je motiv o Lepi Vidi, razširjen na evrosredozemskem območju, postal v Sloveniji od osrednjih simbolov na osebni in na narodni ravni. To razloži, zakaj je Lepa Vida v zadnjih dvesto letih doživela približno šestdeset literarnih predelav; med drugim pri Francetu Prešernu, pri Josipu Jurčiču, pri Ivanu Cankarju in pri Borisu Pahorju. Specifična kulturna in sociološka potreba je iz dramatične karakterizacije šibkosti človeške narave, ki se kaže na splošno in je utelešena v Lepi Vidi, naredila metaforo notranjega življenja ljudi kot celote.

Pomemben vidik intertekstualnega študija motivov hrepenenja, šibkosti in skušnjave je vprašanje razmerja med mitom in zgodovino. Medsebojna literarna razmerja kažejo, da so pesniki in pisatelji izročila iz preteklosti vključevali v svoja dela bolj ali manj izvirno in so tako transformirali preteklost in sedanost ter spodbudili dinamiko ustvarjanja novosti ob preoblikovanju motivov, simbolov in literarnih zvrsti. Zavest, da je treba vsako besedilo brati kot del širšega literarnega konteksta, omogoča uporabo najboljših rezultatov različnih literarnokritičnih pristopov intertekstualnosti.

akad. prof. dr. France Bernik

Avtorica je monografijo pripravila v okviru raziskovalnega programa P6-0262 – *Zgodovina oblik v judovsko-krščanskih virih in tradiciji*; v okviru projekta J6-7002-0618 – *Stalnice in prelomi v zgodovini slovenskega prostora*; v okviru projekta 3229 – *Izvori in transformacije motivov in simbolov v literaturi in jezikih*, ki ga avtorica sama vodi od spomladi 2009 dalje v okviru ZRC SAZU. Njeno načrtno primerjalno raziskovanje literarnih motivov in simbolov v okviru slovenske in svetovne literature in njeni nastopi na znanstvenih posvetih doma in v tujini, predvsem v okviru *American Association of Teachers of Slavic and Eastern European Languages* (AATSEEL), jo je vodilo do odkritja očitnih podobnosti v načinu predstavitve medsebojnega razmerja med človeškim hrepenenjem, šibkostjo in skušnjavo. Motivi te vrste nastajajo v vseh obdobjih svetovne in evropske literature od antike do danes, v okviru slovenske literature pa so posebno značilni za ljudske različice motiva Lepe Vide in njenih številnih umetniških obdelav (okrog šestdeset) v novejši slovenski literaturi od Franceta Prešerna dalje.

Odkritje same teme je prvo pomembno spoznanje monografije; toliko bolj, ker te tematike še nikoli nihče ni sistematično in primerjalno raziskoval ne v Sloveniji ne drugod po svetu. Presenetljivo odkritje, da je tematika hrepenenja, šibkosti in skušnjave temeljna v vseh obdobjih literarne ustvarjalnosti, avtorice ni zapeljalo v poskus iskanja dokazov stopnje morebitne neposredne odvisnosti avtorjev od starejših virov. Ugotovila je, da je sodobna metoda intertekstualnosti posebno primerna, ker je po definiciji odprta za pojave transformacije motivov in simbolov. Avtorica je opozorila predvsem na podobnosti in razlike v literarnih predstavitev skušnjave v zgodbi o Adamu in Evi, o egiptovskem Jožefu, o Samsonu in Dalili, o Faustu, o Lepi Vidi. Posebno pomembno je njeno spoznanje, da je motiv o Lepi Vidi resda razširjen v celotnem evrosredozemskem območju, a je samo v Sloveniji postal osrednji simbol slovenskega človeka, ki je v različnih težkih

okolščinah svojega podložništva prestajal padce in vzpone, razpet med hrepenenjem po visokih idealih in skušnjavo po povzpetništvu. Specifični položaj Slovencev v zgodovini razloži, zakaj je Lepa Vida doživela prek petdeset umetniških obdelav.

Knjiga je na izrecno vabilo angleške založbe Cambridge Scholars Publishing (Newcastle upon Tyne) v manjšem obsegu najprej izšla v angleškem jeziku (2009). To dejstvo samo po sebi dokazuje izredno aktualnost vsebine knjige. Pri tem velja omeniti, da bo slovenska knjiga vsebinsko bogatejša od angleške, ker bodo v njej zajeti tudi prekmurski prostor z osrednjim avtorjem Miškom Kranjcem in folklorno izročilo slovenskega Porabja ter izbrane umetne pesmi o Lepi Vidi (Oton Župančič, Alojz Gradnik idr.). Lansko leto je pri mednarodni založbi Peter Lang v Frankfurtu izšla njena angleška monografija o Ivanu Cankarju kot prva monografija o največjem slovenskem pisatelju sploh, zato si je avtorica pridobila že posebne zasluge v promociji slovenske kulture v svetu. Vzporedna priprava angleške in slovenske verzije je v veliko pomoč pri preciziranju terminologije s področja literarnih ved in z drugih področij humanistike. Znanstveni aparat monografije je zgleden v vsebinskem in v formalnem pogledu. Bibliografija in opombe zajemajo široko domačo in mednarodno sfero znanstvenih prispevkov o besedilih, ki jih avtorica analizira in primerjalno komentira. Gradivo je zbirala tudi v tujini. Jezikovna podoba monografije dokazuje avtoričin naravni čut za zelo dober, osebni in izviren slog, izredno dobro poznavanje slovenskega jezika v njegovem literarnem bogastvu in preglednost v predstavitvi tem v dveh glavnih delih.

akad. prof. dr. Jože Krašovec